

Habrnálová, Lenka

"Lodní šroub je Rakušanem..."

Porta Balkanica. 2010, vol. 2, iss. 1, pp. 20-25

ISSN 1804-2449

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135271>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

„Lodní šroub je Rakušanem...“

...a má jako takový být znám v dějinách,“ napsal chrudimský rodák Josef Ressel do dopisu 20. května 1857¹. Nejen lodní šroub, ale také Ressel sám by měl být v dějinách znám jako pravý Rakušan, který žil a působil na území dnešního Česka, Rakouska, Slovinska, Chorvatska a Itálie.

Jeho životní pouť po Habsburském mocnářství začíná v Českých zemích. Podle matriky pokřtěných se Josef Ludvík František Ressel narodil 29. června 1793 na Široké ulici² číslo 124 (dnes pekárna Včelákov³) ve městě Chrudim. Jeho otcem byl Němec Antonín Heřman Ressel, který pracoval jako výběrčí mýta a nápojové daně a jeho matka byla Češka Marie Anna rozená Konvičková.⁴ Po vystudování chrudimské trojtřídní školy odešel na gymnázium v Linci a později do Českých Budějovic do dvouleté dělostřelecké školy při 4. regimentu.⁵ Protože byl velmi nadaný student (a mimo jiné také proto, že jeho zdravotní stav mu neumožňoval pokračovat ve vojenské kariéře⁶) začal ve Vídni na univerzitě studovat mnoho oborů (medicínu, fyziku, chemii, mechaniku), nicméně posléze musel svých nadějných studií zanechat. Rodina neměla dostatek prostředků, a proto si musel i Ressel hledat ve Vídni obživu. (Resslův otec ztratil zaměstnání a od té doby se živil jako potulný muzikant.)⁷

Resslova studia tím ale nekončí. Roku 1814 začíná studovat lesnické učiliště v Mariabrunnu (podle neověřené zprávy mu po zamítnutí žádosti o stipendium pomohla přízeň samotného císaře Františka I., kterému se zalíbila Resslova vlastnoruční miniatura bitvy u Lipska – tato informace se poté objevuje jak v románech o Resslovi, tak jsou o ní zmínky v odborných publikacích). V Mariabrunnu žije ze stipendia, ale také si přivydělává kreslením a doučováním slabších žáků.⁸ Po dokončeném studiu nastupuje Ressel v březnu 1817 službu jako obvodní lesník v Pleterjachu, v tehdejší Dolní Kraňsku, dnes Pleterje na území Slovinska. (Tehdy zrušený kartuziánský klášter, ve kterém Ressel pobýval, dnes opět slouží řádu a je veřejnosti nepřístupný.) Za tuto práci získával plat 500 zlatých ročně a k tomu 200 zlatých jako příspěvek

1 MASSOWOVÁ, D. *Josef Ressel, český vynálezce evropského formátu*. Brno 2009, s. 27.

2 Později Martinho ulice, třída Obránců míru, dnes Štěpánkova.

3 *Slavný chrudimský rodák*, <http://ichrudim.cz/chrudim/clanky/kultura/clanek-slavny-chrudimsky-rodak/>, 19. 3. 2010

4 ŠITAR, S. Življenje. In: *Od Vijaka do junaka*, Josef Ressel. Lublaň 2007, s. 7.

5 CHARVÁT, J. – KOBETIČ, P. *Josef Ressel a Chrudim*. Chrudim 1986, s. 8. ; Josef Ressel, <http://www2.arnes.si/~kppomm/frames/josef.htm>, 16. 3. 2010

6 *Josef Ressel*, <http://www2.arnes.si/~kppomm/frames/josef.htm>, 16. 3. 2010

7 MASSOWOVÁ, D. *Josef Ressel, český vynálezce evropského formátu*. Brno 2009, s. 11.

8 BENEŠOVÁ-KODÝMOVÁ, M. *Josef Ressel 1793–1857*. Praha 1952, s. 3.

na koně a vůz.⁹ V jeho revíru se dařilo hlavně bukovému lesu, mezi Kostanjevici a řekou Krkou pak lesu dubovému, které bylo používáno pro výstavbu lodí. Byl prvním, který zmapoval místní neprostupný a obávaný lužní Krakovský les (asi 3500 ha) a rozdělil jej systémem pravoúhlých průseků orientovaných ve směru sever–jih, východ–západ.¹⁰ Tento systém je využíván slovinskými lesníky dodnes a v Krakovském lese je vybudovaná osmikilometrová Resslerova naučná stezka označená velkými červenými písmeny R na stromech.¹¹

Stopy Resslerova života mají v Kostanjevici dodnes hmatatelnou podobu. Nachází se zde restaurace s názvem Žolnir, jejíž jméno je odvozeno právě od inženýra Resslera. Protože slovo inženýr bylo tehdy pro Slovincce příliš složité, díky pro ně nezvyklé kombinaci souhlásek nž, říkali Resslerovi jednodušeji žolnir. Údajně se zde také zamiloval do krásné kostanjevické dívky Katice, a restaurace Žolnir, u které je dnes Resslerův památník, je na tento příběh dodnes paříčně hrdá¹² (hostinec bohužel dne 14. března 2010 vyhořel)¹³.

Všestranný Ressel nelenil. Prováděl mnoho geodetických měření, při kterých mu pomáhal jeho přítel Franz Škoda, který byl stavebním asistentem z Nového Mesta. Tohoto přítele poznal na tamějším gymnáziu, kde ho učil dějepis. Máme také doklady, že v této době se Ressel naučil slovinsky. V roce 1819 je to ještě částečná, ale roku 1820 již velmi dobrá znalost slovinštiny, kterou potvrzují různé úřední dokumenty.¹⁴

Mezi jeho první vynálezy v této době patří málo známé zařízení na uklidnění splašených koní (myšlenka se Resslerovi zrodila na rovném úseku dostihové dráhy). O Resslerově mimořádných schopnostech všeho druhu svědčí také jeho aktivita během oslav 52. narozenin císaře Františka I. v Novém Mestu v únoru 1820. Ressel se zde zapojil jako scenárista, scénograf i režisér, který navíc ještě obsluhoval pyrotechniku. Vláda mu za to udělila písemné ocenění.¹⁵ Žel bohu byl to jeden z mála okamžiků, kdy byla jeho práce odměněna.

Ve svých 27 letech byl jmenován zástupcem lesmistra u c.k. správy statků v Lublani a díky tomu se stěhoval do Motovunu,¹⁶ který byl okresním městem nad řekou Mirnou ve vnitrozemí chorvatské Istrie. Jeho hlavním úkolem zde bylo vysoušení bažin, ale našel tu i něco mnohem cennějšího než bláto, svou první ženu Jakobínu de Orebič.¹⁷ S osmnáctiletou Jakobínou, dcerou motovunského územního komisaře, se oženil v roce 1821 v Terstu¹⁸ a měl s ní tři děti – Rudolfa, Ferdinanda a Klementinu .

9 SITAR, S. Življenje. In: *Od Vijaka do junaka*, Josef Ressel. Lublaň 2007, s. 8.

10 Tamtéž, s. 16.

11 Osobní návštěva Krakovského lesa, květen 2007.

12 Žolnir ime, http://www.zolnir-sp.si/en_ime.htm, 14.3.2009.

13 Osobní návštěva M. Habrnála a rozhovor s majitelem, dne 14. 3. 2010

14 SITAR, S. Življenje. In: *Od Vijaka do junaka*, Josef Ressel. Lublaň 2007, s. 9.

15 Tamtéž.

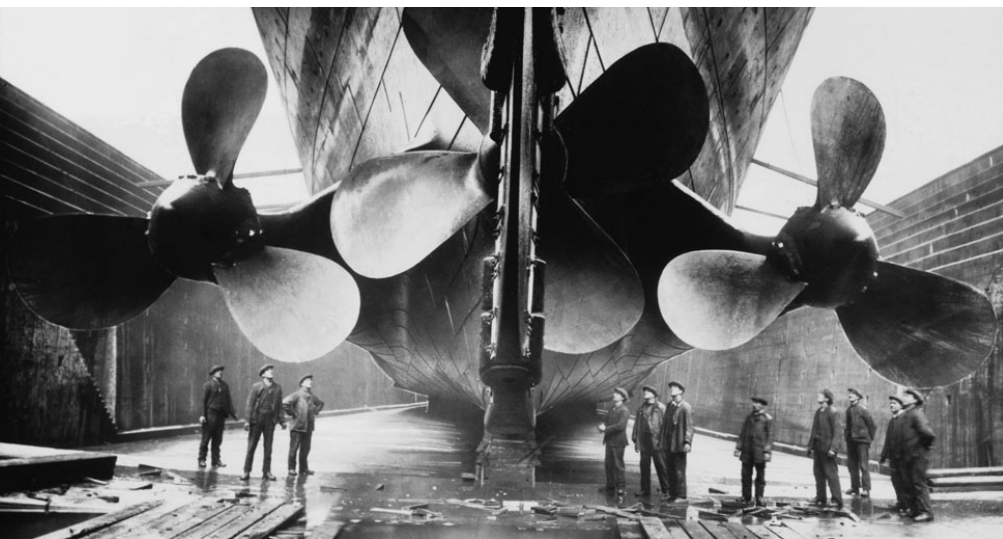
16 MASSOWOVÁ, D. *Josef Ressel, český vynálezce evropského formátu*. Brno 2009, s. 21.

17 Tamtéž, s. 12.

18 SITAR, S. Življenje. In: *Od Vijaka do junaka*, Josef Ressel. Lublaň 2007, s. 9.

Koncem roku 1820 je Ressel přeložen do Terstu jako zástupce lesmistra c.k. inspektorátu přímořských panství. Toto energické město podněcuje Ressa k další práci a novým vynálezům. V letech 1821–1824 najdeme v jeho práci vynález pneumatické listovní pošty, plány na zalesnění Krasu a vybudování systému komunikací v Trnovském lese, vynález nové buzoly, ale také návrh mechanismu divadelního jeviště.¹⁹

První pokusy se svým nejslavnějším vynálezem – lodním šroubem – prováděl poprvé již roku 1818. Na řece Krce tehdy plašil rybářům ryby, ale ani přes četné úřední napomenutí pokusů nezanechal.²⁰ Slovinský profesor Vladimír Murko shromáždil v 50. letech minulého století celou řadu cenných ústních vzpomínek předávaných z generace na generaci o podivném člunu bez vesel hlučně se plavícím po řece Krce.²¹ Další experimenty provádí Ressel v letech 1824–1825, kdy nějaký čas slouží v Lublani. Svůj šroub zkouší na řece Lublanici, a také na řece Mirně. Po návratu do Terstu realizuje zkoušku ručně poháněného lodního šroubu na moři.²² Protože je se svými výsledky spokojen, snaží se hledat investory, kteří by jeho vynález podpořili.²³ Zásadními Resselovými objevy byla zejména zjištění, že lepší je šroub krátký než dlouhý, se dvěma chody než s jedním, a také že nejlepší poloha je na zádi lodi mezi vazem a kormidlem (princip využití Archimédova šroubu popsal sice již Leonardo da Vinci, ale nikdo jej neuměl použít v praxi). Josef Ressel si

19 Tamtéž.

20 MASSOWOVÁ, D. *Josef Ressel, český vynálezce evropského formátu*. Brno 2009, s. 14.

21 PUSTOSLEMŠEK, M. *Jožef Ressel*. In: *Kostanjeviške novice*. Duben 2002, s. 8–9.

22 SITAR, S. *Življenje*. In: *Od Vijaka do junaka, Josef Ressel*. Lublaň 2007, s. 9.

23 Tamtéž, s. 10.

v listopadu 1826 dal žádost na magistrát o propůjčení privilegia pro lodní šroub a jeho žádosti bylo vyhověno.

Ačkoli mu tento rok přinese i životní ztrátu, když jeho žena „Mína“ umírá a nechává ho se třemi dětmi, přičemž dcerka umírá krátce po matce, Ressel ze svého zápalu neupouští. O děti se stará jeho služka, Slovinka Terezie Kastelič, která se v r. 1830 stane Resselovou druhou ženou a porodí mu dalších sedm dětí. Jen tři se ale dožily dospělosti.

Zpět ale ke šroubu. Aby mohl získat tolik potřebné finanční prostředky, pokusil se Ressel založit společnost pro šroubovou paroplavbu na rakouských řekách, jezerech a mořích. Tento pokus ale skončil nezdarem, protože zde proti němu stál Angličan Morgan, jehož práva na provozování klasické lodní dopravy Rakousko bránilo.²⁴ Ressel byl pod časovým i finančním tlakem a jeho naděje opět zahořela po seznámení s podnikatelem Budmanim. Ten měl kontakty v Egyptě, a protože se egyptskému místokráli Mehmedu Alimu nápad lodního šroubu zalíbil, objednal si čtyři šroubové parníky. Jelikož ale místokrál nechtěl dát zálohu, Budmanio firma tolik peněz také neměla a Ressel už vůbec ne, celý podnik téměř doslova ztroskotal.²⁵

Štěstí se na Resslera usmálo až v osobě bohatého obchodníka Carla d'Ottavia Fontany, se kterým uzavřel v září 1828 smlouvu na zavedení plavby mezi Monfalcone a Terstem. Morgan si myslel, že je jeho právo opět kráceno a po soudním sporu bylo nakonec rozhodnuto, že Fontanův plán bude schválen, ale podmínkou bylo, že vše musí být vyrobeno v Rakousku. Loď navržená Ressellem byla menší než původně plánoval, ale nedostatek peněz mu nedával více prostoru pro kreativní práci. Parní stroj byl dodán se značným zpožděním a to ještě ne v uspokojivém stavu.²⁶ Byl vyroben v továrně ve Sv. Štefanu, v rakouském Štýrsku.²⁷ Díky těmto průtahům se nejprve Ressel s Fontanou rozhodli objednat náhradní stroj z Paříže, pro který Ressel měl zajet. Tato návštěva Francie se Resselovi ještě vymstí. Setkal se zde s pařížskými zájemci o jeho šroub, a důvěřivý Ressel jim předvedl potřebné nákresy, ale také ukázal obchodníkům Rivierovi, Paccartovi a Malarovi na Svatomartinském kanále praktické pokusy. Nejen že s Ressellem nikdo z nich smlouvu neuzavřel, ale nad to si bez jeho vědomí dali sami šroub patentovat, takže mu vynález jednoduše ukradli. Aby toho nebylo málo, Ressel neměl ani peníze na zpáteční cestu a nezbylo mu nic jiného, než odprodat svůj patent na vyluhování barev Messonierovi, a to opravdu jen za zpáteční lístek do Terstu.²⁸

Když se vrátil, byla loď Civetta (Sova) připravena na první plavbu. Jméno dostala po dřevěné sově na přídi. Tato první loď poháněná lodním šroubem

24 BENEŠOVÁ-KODÝMOVÁ, M. *Josef Ressel 1793–1857*. Praha 1952, s. 4.

25 MASSOWOVÁ, D. *Josef Ressel, český vynálezce evropského formátu*. Brno 2009, s. 18.

26 Tamtéž, s. 19.

27 SITAR, S. Življenje. In: *Od Vijaka do junaka, Josef Ressel*. Lublaň 2007, s. 10–11.

28 BENEŠOVÁ-KODÝMOVÁ, M. *Josef Ressel 1793–1857*. Praha 1952, s. 4.

vyplula poprvé na podzim 1829. Po nadějném začátku dvě měděné trubky spájené cínem nevydržely tlak páry a praskly.²⁹ I když tato vada neměla s Resselovým vynálezem nic společného, policie zakázala opakování pokusu kvůli veřejné bezpečnosti (vliv na to měl jistě i Angličan Morgan). Fontana s Ressellem zrušil smlouvu a tomu nezbylo, než společníka žalovat. Spor se táhl dlouhých pět let a skončil ne příliš úspěšným vyrovnáním.³⁰

Jako zástupce lesmistra c. k. inspektorátu v Terstu vyžaduje jeho práce časté cesty a plat je velmi nízký, Ressel se proto rozhoduje roku 1838 skončit s lesnictvím a dát se k c. k. válečnému námořnictvu do Benátek. Doufal, že se tady uplatní při stavbě lodí, ale byl zklamán, protože jeho práce se od předchozí příliš nelišila ani náplní (vybíral vhodné dřevo pro stavbu lodí na Istrii), ale ani platem. Zpočátku se rodina stěhuje zpátky do Motovunu, nicméně již v roce 1843 jsou námořní lesní agentury zrušeny a Ressel se stává námořním podintendantem v Benátkách. V Itálii se Resselovi nevyhnula italská revoluce 1848, během které byl pověřen pomoci uprchlíkům z Benátek, a jelikož se velmi osvědčil, byl brzy jmenován námořním lesním podintendantem. O čtyři roky později, v květnu 1852, pak konečně námořním lesním intendantem.³¹

Stejněho roku vypsala anglická admirálie odměnu 20 000 liber šterlinků tomu, kdo dokáže, že má na vynálezu lodního šroubu největší podíl. Ressel okamžitě posílá potřebné podklady a žádost do Londýna. Po pěti letech přichází zpráva, že jeho materiály se zřejmě ztratily a odměna byla vyplacena pěti Angličanům.³² To už se ale Ressel bránit nijak nemůže.

Roku 1857 jede již nemocen na inspekční cestu z Terstu do Lublaně, aby zkontroloval situaci místních bažin. Při cestě zpět se vyčerpaný zastavil v dnes již neexistujícím hotelu Bavorský dvůr (Bavarski dvor) v Lublani, kde po pěti dnech v noci z 9. na 10. října zemřel pravděpodobně na tyfus.³³ Jeho ostatky pak byly uloženy v Lublani na hřbitově sv. Kryštofa. Jeho hrob byl umístěn na pravé straně hřbitova těsně u zdi mezi náhrobky předních lublaňských měšťanů. Na částečně pozlaceném náhrobku z tmavošedého mramoru byl vytesán nápis v němčině, který uváděl Josefa Ressla jako vynálezce lodního šroubu.³⁴ Roku 1925 požádala Československá republika o přenesení Resselových ostatků do rodné vlasti, k čemuž již nedošlo, jednoduše proto, že díky úpravám hřbitova nebyly k nalezení. V roce 1936 byl hřbitov přemístěn mimo území rychle se rozrůstající Lublaně. Významní architekti Jože Plečnik a Ivo Spinčič inspirovaní pražským Vyšehradem v témže roce vytvořili na části bývalého hřbitova (dnes se na jeho ploše rozkládá lublaňské výstaviště) vzpomínkový

29 MASSOWOVÁ, D. *Josef Ressel, český vynálezce evropského formátu*. Brno 2009, s. 20.

30 BENEŠOVÁ-KODÝMOVÁ, M. *Josef Ressel 1793–1857*. Praha 1952, s. 4–5.

31 MASSOWOVÁ, D. *Josef Ressel, český vynálezce evropského formátu*. Brno 2009, s. 24.

32 BENEŠOVÁ-KODÝMOVÁ, M. *Josef Ressel 1793–1857*. Praha 1952, s. 5.

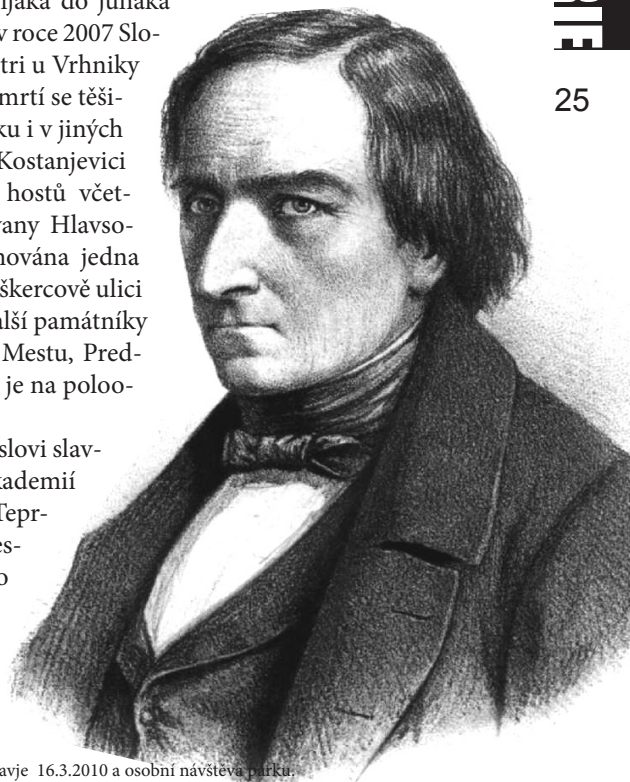
33 MASSOWOVÁ, D. *Josef Ressel, český vynálezce evropského formátu*. Brno 2009, s. 14.

34 SUŠNIK, A. Jožef Ressel. In: *Dom in svet*. Lublaň 1883, s. 325.

park Navje³⁵, na který byly přemístěny ostatky nebo alespoň pomníky nejvýznamnějších synů a dcer slovinského národa. Náhrobky hlavních osobností jsou umístěny v pantheonu v centrální části parku. Před ním stojí na půdoryse trojúhelníka samostatně tři obelisky. Hlavní, čelem k pantheonu, patří Josefu Resslerovi. Protože původní náhrobek byl ve špatném stavu, použili lublaňští radní jiný obelisk ze zrušeného hřbitova a v roce 1937 na něj umístili Resslerovu pamětní desku. (Je zajímavé, že na horní části obelisku zůstal zachován původní erb.)³⁶

Přestože považujeme Resslera za českého vynálezce, zdaleka nejsme sami, kteří si jej nárokují jako „svého“. Hlásí se k němu Češi, Rakušané, Chorvaté, Slovinci i Italové (díky jeho poloněmeckému původu si jej svého času nárokovali také Němci, zejména během Druhé světové války) a v těchto státech se nachází desítky pomníků a nebo míst pojmenovaných po Josefu Resslerovi (Vídeň, Linec, Chrudim, Terst, Motovun aj.). Nejvíce se k němu hlásí pravděpodobně Slovinci a ve slovinských pramenech je často pojmenován jako Jože, Jožef anebo Josip Ressel. Výstava „Od vijaka do junaka“ (Od šroubu k hrdinovi) připravená v roce 2007 Slovinským technickým muzeem v Bistri u Vrhniky u příležitosti 150. výročí Resslerova úmrtí se těšila velké pozornosti v celém Slovinsku i v jiných evropských zemích (na otevření v Kostanjevici se dostavilo dokonce několik set hostů včetně tehdejší české velvyslankyně Ivany Hlavsové). V Lublani je po něm pojmenována jedna z hlavních ulic, busta se nalézá na Aškercově ulici před budovou filozofické fakulty, další památníky nalezneme v Kostanjevici, Novém Mestu, Predmeji a další Resslerova naučná stezka je na poloostrově Ankaran.

Vynález lodního šroubu byl Resslerovi slavnostně přiřknut až americkou akademií věd ve Washington v roce 1866.³⁷ Teprve devět let po své smrti se stal Ressel nesmrtelným a naplnil se jeho vzkaz pro svou rodinu, který údajně napsal před svou smrtí. „*Buďte si jisti, že budu vzpomínán jako vynálezce lodního šroubu!*“³⁸

35 Navje, Ljubljana. <http://sl.wikipedia.org/wiki/Navje> 16.3.2010 a osobní návštěva parku.

36 KAJFEŽ, T. Odsevi Egipta v Sloveniji. In: *Annales*. Ser. hist. sociol. 18, 2/2008.

37 MASSOWOVÁ, D. *Josef Ressel, český vynálezce evropského formátu*. Brno 2009, s. 21.

38 Tamtéž, s. 14.